

JA, VAD SKA MAN TRO?

Ja, vad ska man tro?

Christer Wagenius

KOLONNAD FÖRLAG

© Christer Wagenius 2023

Omslagsbild: Marina Sun

Grafisk form och tryck: Författares Bokmaskin

Stockholm 2023

ISBN 978-91-983503-3-3

Innehåll

Inledning	7
Troende, ateister och agnostiker	9
Ptahoteb, Echnaton och Osiris	15
Gilgamesh-eposet	20
Judendomen	29
Zarathustra ca 750 f.v.t. – zoroastrismens grundare	42
Lao-tse 600 talet f.v.t. – taoismens förgrundsgestalt	45
Konfucius 551–479 f.v.t. – samhällets stöttepelare	48
Buddha 560–480 f.v.t. – lidandets bekämpare	52
Platon 427–347 f.v.t.	64
Epikuros 341–270 f.v.t.	67
Zenon från Kition 333–264 f.v.t.	73
Jesus ca 4 f.v.t.–ca 30 v.t.	75
Paulus ca 3–67	102
Epiktetos ca 55–135	110
Marcus Aurelius 121–180	114
Plotinos 204–270	118
Zen – upplysning utan att tala och skriva	121
Islam	125
Islamiska rättsskolor	193
Islamsk rätt	196
Ammanbudskapet	210
Den nordiska mytologin	212
al-Ghazali 1058–1111	224
Ibn Arabi 1165–1240	226

Rumi 1207–1273	229
Moses de Leon 1240–1305	231
Thomas av Aquino 1225–1274	237
Mäster Eckhart 1260–1328	240
Martin Luther 1483–1546	244
Isaac Luria 1534–1572	258
Johannes av Korset 1542–1591	261
Albert Schweitzer 1875–1965	264
Martin Lönnebo, 1930–2023.....	270
Lennart Koskinen, född 1944	273
Immanuel Kant 1724–1804	277
Tenzin Gyatso, född 1935, den fjortonde Dalai Lama .	283
Ondskan.....	285
Godheten.....	304
Kärleken	308

Inledning

En del av oss har säkerligen sin barnatro kvar. Andra har funnit sin övertygelse senare i livet inom någon viss trosåskådning. En tredje grupp utgörs av sökare. Och en fjärde tycker att det är bra nog som det är – att det saknas anledning att tro något annat än det man själv ser och upplever.

Den femte kategorin, som antagligen omfattar det största antalet individer i vårt land, bryr sig inte om trosfrågor – ännu.

Det är i stället fullt upp med livets ”realiteter”, som arbete och familj, tillgångar och skulder. Och ändå är de existentiella förhållandena ju också i högsta grad en realitet – förr eller senare ställs vi alla inför detta slutligt verkliga.

Nobelpristagaren i ekonomi 2002 Daniel Kahneman myntade begreppet WYSIATI (*”what you see is all there is”*) för att belysa människors benägenhet att tvärsäkert bedöma saker och ting baserat på den information de råkar inneha – oavsett hur mycket eller lite detta egentligen är.

Så det är kanske inte så dumt att vi alla försöker bredda oss och i vart fall tar reda på hur människor under tidernas förlopp funderat kring tros- och livsåskådningsfrågor. Även om vi inte finner något som övertygar oss så kommer vi i vart fall att ha bäddat för en *vidsyn* som skyddar oss mot inskränkthet och fanatism.

Avsikten med denna bok är alltså att erbjuda den intresserade en möjlighet att vidga sitt WYSIATI genom att här få ta del av olika tankegångar och uppfattningar om tro. Det kommer då att handla både om religioner och om vad

filosofer och andra kloka människor under historiens gång funnit väsentligt.

Vi inleder med en vanligt förekommande indelning i *tre kategorier* när det gäller trosfrågor.

Mycket av innehållet i denna bok återfinns även i författarens tidigare utgivna böcker, i *Breviarium existientiae* och (betr. den muslimska tron) i *Araber och Islam*.

Troende, ateister och agnostiker

I religiösa sammanhang brukar man kategorisera människorna som *troende*, *ateister* eller *agnostiker* beroende på inställningen till kärnfrågan: *Finns det en aktiv Gud?* Om vi gör det lite enkelt för oss kan vi säga att de troende svarar *ja*, ateisterna *nej* och agnostikerna *vet inte, kanske*.

Med troende menar vi här egentligen *teister*, dvs. sådana som betraktar Gud inte bara som upphovet till allt utan också som den allsmåttiga kraft som fortsätter att ingripa och påverka skeendena. Det finns även kategorin *deister*, som visserligen ser Gud som upphovet till tillvaron med naturlagarna men där dessa lagar sedan får styra utan vidare gudsingripanden samt *panteister* som betraktar själva naturen – allt i tillvaron – som just Gud.

Något om kategorin troende

Trosuppfattningarna varierar, givetvis mellan de olika religionerna men även mellan grupper inom samma religion. Som bekant har människan en beklaglig förmåga att låta olika uppfattningar och meningsskiljaktigheter fördjupas och leda till barocka konsekvenser som våld och dödande av meningsmotståndare – och detta t.o.m. i Guds namn.

Samtidigt är det så att vi också kan notera en förvånande samstämmighet mellan sådana tänkare, som i de olika religionerna nått fram till den religiösa kärna som brukar kallas *mystik*. Och deras samsyn innebär en föreställning om att det som människor benämner Gud är något som undgår varje närmare redovisning. Gud kan inte konkretiseras.

Gud kan inte personifieras. Det är ingen *gestalt* man kan eller skall söka efter. Tvärtom utgörs Gud av något som endast kan beskrivas med vad Gud inte är – detta eftersom Gud står över alla mänskliga begrepp. Gud kan bara upplevas, inte betraktas och granskas. Den upplevelse av Gud som dessa mystiker hänvisar till är oftast den av en outhärlig kärleksfull kraft i människans inre. I sin högsta form mögnar upplevelsen till ett uppgående i och en gemenskap med Gud.

Även om mystikernas innerliga gudsbild får särskild tyngd genom att den hos dessa troende framträder som självupplevd och framvuxen under tvivel och prövningar, har människorna likväl genom alla tider oftast valt att knyta sin tro till en *konkret gudagestalt*. De verklighetsanknutna skildringar som här förekommer, dels om Gud, dels om därmed förknippade väsentligheter som himmelriket och livet efter döden, har vanligen tillkommit för mycket lång tid sedan och präglats av dåtida förhållanden. Dessa populariserade, konkreta beskrivningar framstår naturligt nog för många moderna, vetenskapligt inriktade människor som omöjliga att tro på och får dem att – alltför lätt – förkasta religionerna och alla religiösa överväganden. (Det finns dock religioner som inrymmer en bredare valmöjlighet. Som vi kommer till har hinduismen tillgodosett både mystikerna och de som behöver en konkret gudabild; detta genom å ena sidan vörda *brahman*, det högsta och obeskrivbara, samt å andra sidan inrymma en mångfald konkretiserade, avbildade gudagestalter, vilka såsom *avatarer* emanerar från brahman och kan tillbedjas efter var och ens val.)

Det har under historiens gång uppträtt många djupsinta personer som med sina tankegångar såsom mystiker har fått ett avsevärt inflytande, såväl för sin samtid som ända in i våra dagar. Däribland muslimer som Ibn Arabi (1165–

1240) och Rumi (1207–1273), judar som Moses de Léon (1240–1305) och Isaac Luria (1534–1572) samt kristna som Mäster Eckhart (1260–1328) och Johannes av Korset (1542–1591). Vi återkommer till dessa.

Något om kategorin ateister

Även de som betecknar sig som ateister uppvisar i sin krets starka företrädare såsom t.ex. den svenske professorn *Ingemar Hedenius* (1908–1982) och den engelske professorn *Richard Dawkins* (född 1941).

I sin essaysamling *Tro och vetande* från 1949 deklarerar Hedenius att kärnan i den intellektuella moral han omfattar utgörs av maximen att *”inte tro på något, som det inte finns några förnuftiga skäl att anse för sant”*. Han granskar kritiskt kristendomen och särskilt samtidens svenska prominenta företrädare såsom biskoparna Andrae, Eidem, Söderblom, Bohlin och Nygren, samt påtalar logiska svagheter och felslut. Likaledes vänder han sig emot att religiösa är villiga att acceptera den grymhet som tillvaron uppvisar: *”De tycks nöja sig med att i handling försöka göra det bästa av den.”* För sin del känner han ständigt begär efter en bättre värld, en helt annan verklighet. Samtidigt som han förklarar sig inse, att han inte kan ändra historiens gång vilken till stor del bestäms av bestialiska människors ingripanden, framhåller han att han innerst inne vill *”...riva ett håll i själva verkligheten omkring mig och få kontakt med en värld av ljus och harmoni.”*

Denna hans befrielselängtan får en sorts tillfredsställelse i inre upplevelser som förefaller honom ha en stor likhet med andakt. De som har att göra med erfarenheter av ett särskilt slag av skönhet går kanske lättast att beskriva, anför han och fortsätter:

”Det finns något som jag skulle vilja kalla en ren musik, ett rent måleri, en ren lyrik, kort sagt en ren konst, som alldeles oberoende om den skildrar något eller inte skildrar något, innehåller en stor tvetydighet. Vari denna tvetydighet egentligen består kan jag inte definiera, och det inte bara därför att den rena konsten är så oändligt uttrycksfull utan att ändå tyckas uttrycka någonting. Det enda som låter sig sägas är, att den i själva sin hemlighetsfulla tvetydighet ger en egendomlig förnimmelse av salighet, en känsla som på en gång innehåller ängslan och befrielse”. Så långt Hedenius.

Inte minst genom den uppmärksammade boken *The God Delusion* från 2006 har den andre ateist som vi här lyfter fram, Richard Dawkins, hävdad sina kraftfulla förnuftsargument för ateismen och emot den religiösa tron. Och han har oförtröttligt fortsatt därmed i skrifter och föredrag som nått ut över världen. Vi kommer att närmare behandla hans tankar och verksamhet i ett särskilt avsnitt längre fram.

Något om kategorin agnostiker

Antalet människor som kan räknas till kategorin agnostiker är förmodligen mycket stort, även om de knappast är särskilt framträdande i diskussioner om trosfrågor. De betraktar sig inte som troende men när de tillfrågas om sina innersta tankar vill de inte heller kategoriskt förklara sig vara ateister utan inrymmer möjligheten av och hoppet på någon högre makt. Dörren hålls öppen.

Benämningen agnostiker myntades av den engelske biologen *Thomas Henry Huxley* (1825–1895). Han noterade att såväl de som sade sig vara troende som de som hävdade sig var ateister var så övertygade om att de hade uppnått kunskap, ”gnosis”. Det hade han definitivt inte och skulle

säkert inte nå dit heller, varför han fann att en motsatsvis skapad benämning, ”agnostiker”, vore en lämpligare beteckning på honom.

Den engelske filosofen, matematikern, författaren mm *Bertrand Russell* (1872–1970) definierade skillnaderna så här:

”En ateist, liksom en kristen, anser att vi kan veta om det finns en Gud eller inte. Den kristne vet att Gud finns, ateisten vet att Gud inte finns. Agnostikern avstår från avgörande och hävdar att det inte finns tillräckligt belegg vare sig för ett bejakande eller ett förnekande.”

Russell har själv betecknat sig agnostiker men har genom sina ironiska angrepp mot religiös lättrogenhet också fört fram starka ateistiska argument. Här kan t.ex. nämnas ”Russells tekanna” från hans artikel *Is there a God?* Ett påstående att det finns en tekanna i rymden som cirkulerar runt solen men är så liten att den inte kan upptäckas, kan inte motbevisas. Men att hävda att människorna därför är tvungna att tro på detta är givetvis löjligt – vilket dock inte alls anses vara fallet om detta förhållande har skildrats i uråldriga skrifter, lärts ut varje söndag och bibringats barn under hela deras uppväxt, anmärker Russell.

Bland agnostikerna kan t.ex. nämnas evolutionslärans upphovsman, engelsmannen *Charles Darwin* (1809–1882) samt, i fråga om nutida representanter, den svenske läkaren och författaren *Stefan Einhorn* (född 1955). Einhorn publicerade ett ”Agnostiskt manifest” i DN 2009-07-13 men har också betonat att han har vandrat i övertygelse. Först var han ateist men blev sedan troende för att numer beteckna sig som agnostiker. Han framhöll att tiden som troende var den angenämaste: ”Då bars man fram”. På frågan om meningen med livet i tv-serien med samma namn hade han detta tänkvärda svar: ”Godhet plus Visdom; detta innebär ett ansvar gentemot hela världen. Samt att således

göra världen lite ljusare under vår levnad – lämna den lite bättre än när vi kom.”

Med detta startar vi vår egentliga genomgång av tros- och livsfrågor. Vi tar det fortsättningsvis någorlunda i tidsföljd genom historien och börjar – inte hos ”de gamla grekerna” – men väl hos de gamla egyptierna.